

бы близок к этому творцу по художественным критериям, художественному вкусу и мировоззрению.

## A MODERN VIEW ON CREATIVITY SAMED VURGUNA

*Mustafa Rasimoglu*  
*Summary*

S. Vurgun is one of the classics of XX century poetry, he has his own concept of art and tried to realize it throughout his literary career. His service from the national ideological point of view is the transformation of Azerbaijanism from a poetic space to a national public, literary and artistic consciousness in a fateful period of time.

The twentieth century is a century in the history of the development of our literary and artistic thought, which has a special place in the integration of the national and classical spiritual values of our people into the civilized world. Nevertheless, the poetry of the last century and its great personalities have been the subject of controversy in our modern days. Today, the researcher trying to re-evaluate the poetry of the twentieth century, in addition to mastering all the historical literary-theoretical experience, must be at least close to this artist in terms of artistic criteria, artistic taste and worldview.

*Rəyçi: f.ü.f.d., dos. Ziyafət Cəfərova*

*Azərbaycan dili kafedrasının 18 mart 2021-ci il tarixli onlayn iclasın 07 sayılı protokolu*

*Daxil olma tarixi 20 mart 2021-ci il*

UOT:81.

## TƏLƏFFÜZÜN ÖYRƏDİLMƏSİ

*Nəsimova Fəxriyyə Bəndər qızı, Quliyeva Tahirə Qoca qızı*  
*Gəncə Dövlət Universiteti*  
*Gceferova @rambler.ru*

**Xülasə:** *Hər hansı bir dilin tədrisində qarşıya çıxan çətinliklərdən biri də düzgün tələffüz vərdişlərinin yaradılmasıdır. Xarici dilin tədrisinin ilkin mərhələsində “fonetika” başqa sözlə desək hərflər və səslər tədris edilir. Bu vaxt qrammatik və leksik materialların yaxşı öyrədilməsinə də nail olmaq lazımdır. Dilin fonetika qrammatika və leksikaya aid verilən materialları bir-biri ilə əlaqəli şəkildə tədris edilməlidir.*

*İngilis dilini öyrənməklə təmiz danışmasına nail olmaq üçün onun tələffüsünə ilk gündən qayğı ilə yanaşmaq lazımdır. Bu zaman öyrədən özünə metod seçərək onu öyrənməyə asan yolla mənimsətməyə nail olmalıdır.*

**Açar sözlər:** tələffüz vərdişləri, fonetika, leksik material, düzgün tələffüz, səslər, didaktik prinsip

**Keywords:** pronunciation skills, phonetics, lexical material, correct pronunciation, sounds, didactic principle

**Ключевые слова:** навыки произношения, фонетика, лексический материал, правильное произношение, звуки, дидактический принцип

İngilis-dilinin tədrisində olan çətinliklərdən biri düzgün tələffüz vərdişlərinin yaradılması məsələsidir. Şagirdlər səsləri düzgün tələffüz etmədikdə onların nitqi səlis olmur və danışanın nitqi başa düşülmür. İngilis-dili təliminin ilk mərhələsində, fonetika, başqa sözlə hərflər və səslər tədris edilir. Fonetika orta məktəbdə xarici dilin tərkib hissəsi kimi təlim edilir. Orta məktəbdə fonetikanın təlimi şagirdləri yalnız səsləri düzgün tələffüz vərdişlərinə yiyələndirməklə kifayətlənmir. Eyni zamanda qrammatik və leksik materialların yaxşı

öyrədilməsinə xidmət edilir. İngilis-dilinin tədrisi ayrı-ayrı aspektlər üzrə bir-birindən təcrid olunmuş halda aparılmır. Dilin fonetika, qramatika, leksika ilə verilən materialı bir-biri ilə əlaqəli şəkildə tədris edilir.

Dilin bu üç aspektini orta məktəbdə ayrılıqda tədris etmək qeyri-mümkündür. İngilis-dilinin fonetikasını şagirdlərə optimal şəkildə öyrətmək, onlara tələffüz vərdisləri aşılamaq dil öyrətməyin əsasını təşkil edir. Düzgün tələffüz vərdisləri aşılamaq üçün verilən materiallar elə seçilməlidir ki, ondan şagird müəyyən elmi məlumatlar, yeni qaydalar öyrənmiş olsun. Şagird “tutuquşu” kimi müəllimin dediyini mexaniki təkrar etsə və yamsılasa heç bir nəticə əldə edilməz. Mexaniki əzbərləmədən uzaqlaşmaq şagirdlərə verilən materialları əsaslı vermək lazımdır. Hər bir fonetik qayda şagirdə möhkəm öyrədilməlidir.

İngilis-dilində elə səslər vardır ki, onları düzgün tələffüz etmək üçün şagirdlər çox çətinlik çəkirlər. Belə səslər ilk mərhələdə düzgün öyrədilmədikdə şagirdlər onları axıra qədər səhv tələffüz edirlər. Burada əsasən [θ] [ɹ] [ɔ] [t] [d] səslərinin tələffüzünə çox diqqət etmək lazımdır. Düzgün tələffüz səslərini yaratmaq üçün müəllim fonetik materialları qruplaşdırmalıdır.

**a.** Şagirdlərin ana-dilində səslərə uyğun və yaxud yaxın səslər.

**b.** Şagirdin ana-dilində olmayan səslər.

Bəzən müəllim şagirdin ana-dilində olan ingilis-səsləri üzərində həddindən artıq çox iş aparır. Belə olduqda şagirdlərin həmin dərəcə marağı azalır. Səslər qruplara bölünəndə də onlar çətinlik dərəcəsinə görə bölünsə onları şagirdlər daha yaxşı mənimsəyirlər. Bu işlər sadə səslərdən başlayıb mürəkkəb səslərə gəlmək lazımdır. İngilis və azərbaycan səslərinin müqayisəli öyrədilməsi tədris işini maraqlı edir. Şagirdlər dərəcə yaxşı öyrənirlər, müqayisə apardıqdan sonra tələffüz üçün verilən sözlər verilir. Bu sözlər əvvəl sadə sözlərdən başlanır. Tədris mürəkkəbləşirlər. Belə didaktik prinsip əsasında qurulan müqayisə zamanı şagirdlər sözləri və yaxud mətni asan oxuyurlar.

Fonemlərin öyrənilməsi prosesində psixoloji momentlər də nəzərə alınmalıdır. Bu zaman yaddaş məsələsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Şagirdlər səsi eşidir və yadda saxlayırlar. Elə etmək lazımdır ki, onların hərəkəti yaddaşları da fəaliyyətdə olsun. Bunun üçün şagirdlərə səsləri yazdırmaq və həmin səsləri söz və cümlə daxilində işlətmək lazımdır. Səslərin düzgün tələffüz vərdişini şagirdlərə aşılamaq üçün həmin səslər tapşırıqlar vasitəsilə tez-tez təkrar etməlidir. Bəzi şagirdlər fonetik materialları yaxşı başa düşmədikləri üçün səs və hərfi bir-birindən ayıra bilmirlər. Bunun səbəbi odur ki, müəllimlərin bəziləri səsə hərfin fərqi şagirdlərə izah etmirlər. Belə izahatın çox böyük praktik əhəmiyyəti var. İngilis-dilində şagirdlər məsələni mütləq bilməlidirlər. Çünki səsə hərfin fərqi bu dildə özünü qabarıq göstərir. Bu ondan irəli gəlir ki, İngilis-dilində sözlər bir cür yazılır, başqa cür oxunur. Bəzən elə olur ki, sözdə olan hərflərin çoxu oxunmur. Məsələn: tight, light, knight, blackboard, children- belə çətin tələffüzü olan sözləri çalışma daxilində çox təkrar edildikdə şagirdlər yaxşı qavrayırlar. Bunun üçün fonetik çalışmalar seçmək və həmin çalışmalarla iş aparmaq lazımdır. İngilis-dilində şagirdin təmiz danışmasına nail olmaq üçün onun tələffüzünə ilk gündən qayğı ilə yanaşmaq lazımdır. Belə olduqda şagird yaxşı mənimsəyir. Şagirdlərə ilk əvvəl danışmaq səslərini həmin səslərin artikulyasiya məxrəcini düzgün öyrətmək lazımdır. Aşağıdakı çalışma növündə istifadə etdikdə yaxşı nəticə əldə etmək olar.

1. Sait səslərin tələffüzü.
2. Samit səslərin tələffüzü.
3. Sait səsin açıq hecəda oxunuşu.
4. Sait səsin qapalı hecəda oxunuşu.
5. Sait hərflərin birləşmələrin oxunuşu.
6. Qoşa samitlərin oxunuşu.
7. Diftonqların oxunuşu.
8. Mətni köçürün, sait hərflərin altından iki xətt çəkin.

9. Bir neçə söz yazın, oradakı səslərin sayını deyın.  
 10. Mətni köçürün “oo”, “ea”, “ee” hərf birləşməsi olan sözləri göstərin.  
 11. Bir neçə söz yazın, oradakı səslərin sayını deyın.

| Sözlər  | BEST | BLACK | TREE | FLAT |
|---------|------|-------|------|------|
| hərflər | 4    | 5     | 4    | 4    |
| səslər  | 4    | 4     | 3    | 4    |

12. Aşağıdakı children, school, blackboard, classroom sözlərini yazın və sait hərflərin altından xətt çəkin.  
 13. [ei], [ai], [i], [e], [æ], [ɔ] səslərini işlədərək bir neçə söz yazın. Onları şərti işarələrlə göstərin.  
 14. Sözü sonunda e hərfi olan bir neçə sözün şərti işarəsini yazın.  
 15. Mətnə olan sözləri aşağıdakı nümunəyə uyğun olaraq yazın.

| AÇIQ HECA | QAPALI HECA | ŞƏRTİ AÇIQ HECA |
|-----------|-------------|-----------------|
| skate     | map         | table           |
| nurse     | father      | family          |

16. Verilmiş sözləri şərti işarələrlə yazın.  
 17. Şərti işarələrlə verilmiş sözləri hərflərlə yazın.  
 18. Sözləri spelling edin.

Bu növ çalışmalarla iş aparmaq lazımdır.

Çalışmalar verilirərkən mətnlər qramatik və leksik qaydalara da uyğun olmalıdır.

İngilis-dilinin tələffüzünü Azərbaycan məktəblərində öyrəndərkən hər bir səsə, onların artikulyasiyasına diqqətlə yanaşmalı və onun şagirdin ana dilində olub, olmamasına fikir verməlidir. İngilis-dili ilə Azərbaycan-dilində olan qaydaları müqayisə etdikdə müəllim təlim üçün metod seçir, səsləri və intonasiyanı yaxşı öyrədir. Məlumdur ki, dildə olan səslər nitq orqanları vasitəsilə yaranır. Nitq orqanları aktiv və passiv olurlar.

Aktiv orqanlara dodaqlar, dil, yumşaq damaq, dilçək, səs telləri aiddir. Bu nitq orqanları səsləri əmələ gətirmək üçün müəyyən hərəkətlər edirlər.

Passiv orqanlara avionlar, sərt damaq, üst dişin üstündəki qabarcıqlar aiddir. Bu nitq üzvləri səsin əmələ gəlməsində müstəqil rol oynayırlar.

Ancaq aktiv nitq üzvlərinə köməkçi vəzifəsini yerinə yetirirlər. Yuxarıda adları çəkilən nitq üzvləri Azərbaycan və İngilis səslərinin tələffüzündə eyni cürə iştirak edirlər.

Bunların arasındakı fərq hər dilin özünəməxsus artikulyasiya məxrəcinin olmasıdır. Nitqdə olan səslər 2 yerə bölünür.

**Sait və samit səslər.** Bu səslər arasındakı əsas fərqlər aşağıdakılardan ibarətdir.

1. Tələffüs zamanı ağız boşluğunda heç bir maneyə rast gəlməyən səslərə sait səslər deyilir.

2. Tələffüs zamanı ağız boşluğunda maneyə rast gələn səslərə samit səslər deyilir.

Azərbaycan-dili şagirdlər İngilis-dilində olan səsləri öyrənərkən ana dilində olan artikulyasiya məxrəcinə müraciət edirlər. Bu zaman öyrəndikləri dilin artikulyasiya məxrəcini müqayisə vasitəsilə aşkar edirlər.

**Ədəbiyyat**

1. Sevinc Abbasova: İngilis dilinin metodikasında yeni müasir təlim metodları . Bakı 2015
2. Veisova Z: Fəal interaktiv təlim , müəllimlər üçün vəsait. UNİSEF 2007
3. Tahirova A.T , Salayeva Ə.M “Orta məktəblərdə ingilis dilinin təd. Metod.” Bakı 1978
4. [http/ www. təhsilproblemləri.com](http://www.təhsilproblemləri.com)

**PRONUNCIATION TRAINING*****Nasibova Fakhriya Bandar******Summary***

In order to speak any language one must be able to pronounce words and sentences in that language correctly.

It means that the learners of a foreign language must first of all know how to pronounce, isolated sounds, learn to join them within words and sentences .

In order to master the pronunciation of a foreign language the learner must know how to use the organs of speech to produce new speech sounds.

**ОБУЧЕНИЕ ПРОИЗНОШЕНИЮ*****Насибова Фахрия Вандар кызы******Резюме***

Для того чтобы разговаривать на какомнибудь иностранном языке обучающий должен уметь правильно произнести слова и предложения в том языке. Это означает что обучающий иностранного языка должен знать как произнести отдельных звуков, научиться соединять их в словах и предложениях.

Для владения иностранного языка обучающий должен знать как использовать органов речи чтобы правильно произнести речевых звуков.

***Rəyçi: dos. Əliyeva Zahirə******Praktik xarici dillər kafedrasının 16 fevral 2021-ci il tarixli iclasın 05 saylı protokolu******Daxil olma tarixi 24 fevral 2021-ci il*****UOT:796.****MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN HƏYATINDA FİZİKİ  
TƏRBİYƏNİN ƏHƏMİYYƏTİ*****Qazaxova Şahnaz Xəlilhacı qızı, Məmmədova Amaliya Məmmədağa qızı******Gəncə Dövlət Universiteti******[ldmankafedrasi@mail.ru](mailto:ldmankafedrasi@mail.ru)***

**Xülasə:** Hərtərəfli inkişaf etmiş müasir insanın hazırlığında fiziki tərbiyənin, hələ uşaqlıq illərində düzgün qurulması böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Fiziki tərbiyə nəzəriyyəsi uşağın fiziki inkişafına xüsusi mühitin aktiv təsirinin ətrafına əsaslanır. Xarici mühitin fiziki inkişaf göstəricilərinə çox cəhətli təsirini sübut edir.

Beləliklə fiziki tərbiyə məktəbəqədər yaşlı uşaqların sağlam və möhkəm böyüməsini təmin edir. Onlara həyatda zəruri olan hərəkət, bacarıq və vərdisləri aşılayır, onları əmək həyatına və vətənin müdafiəsinə hazırlayır.

**Açar sözlər:** məktəbəqədər uşaqlar, fiziki tərbiyə, fiziki inkişaf, uşaqların sağlamlığı, hərəkətlər.

**Key words:** preschool children, physical education, physical development, children's health, exercise